

70 jaar
bevrijding

Verhalen
van **ouderen**
uit gemeente
**West Maas
en Waal**

VRIJ **vertaald**

Voorwoord

In ieder mens leeft een schat aan verhalen,
hoe ouder de mens hoe groter de schat.

Met trots presenteren wij u het vijfde boekje uit de serie Vrij Vertaald. Een verzameling van verhalen rondom de bevrijding, ooggetuigenverslagen van ouderen uit de gemeente West Maas en Waal. Als een reizend circus gaat Vrij Vertaald door Rivierenland, aan het eind van 2015 zal er van alle 10 gemeenten in Rivierenland zo'n boekje zijn. Onze theaterman Leslie Oostveen interviewt hiervoor ouderen uit heel de regio. Hij ontlokt hen verhalen en begeleidt hen in de presentatie daarvan. Schrijver Henk Fonteyn destilleert uit de interviews compacte verhalen, maar wel zo dat het verhalen met impact zijn. Het is dit jaar 70 jaar geleden dat Rivierenland werd bevrijd, dus is het nu de hoogste tijd om de verhalen veilig te stellen. Niet de grote wereldgeschiedenis maar de persoonlijke beleving van de Rivierenlanders. Rivierenland is bovendien een uniek gebied omdat de frontlinie een half jaar lang dwars door het gebied heeft gelopen en er daardoor grote belevingsverschillen zijn tussen de Rivierenlanders van boven en die van onder de Waal. Onderdeel van Vrij Vertaald is dat de verhalen van de ouderen worden

doorgegeven aan de nieuwe generatie. We laten middelbare scholieren kennis maken met de ouderen en hun verhalen, en vragen deze jongeren een eigen kunstzinnige invulling aan deze verhalen te geven. De ouderen vertellen hun verhalen aan de jongeren, de jongeren vertalen deze verhalen naar hun eigen belevingswereld en presenteren hun versie daarna weer aan de ouderen. De cirkel tussen de generaties is daarmee rond. Het is geweldig fijn dat we als organisatie van Vrij Vertaald mochten samenwerken met Zorglocatie St. Elisabeth, Pax Christi College, Museum TweeStromenland en al de mensen die achter de schermen dit project hebben mogelijk gemaakt.

Wij wensen dat het lezen van dit boekje u net zo veel voldoening geeft als wij ervaren hebben bij het organiseren van dit project.

Hans van Gemert - *Projectleider Vrij Vertaald*

Inhoud

1. Ik heb de blindgangers in de tuin begraven - Frits van Wamel	4
2. Mijn ouderlijk huis is door Duitse bommen verwoest - Truus van Rossum	7
3. Kameraadschap heeft me op de been gehouden - Henk Luypen	10
4. Het was een blindganger, anders had ik het niet naverteld - Jan van der Ven	13
5. Ons dorp is zwaar getroffen - Fien Merx	16
6. In onze familie heeft de oorlog diepe sporen achtergelaten - Annie van de Geijn	19
7. Met haat kun je niet leven! - Wil Oosterhout	22
8. Wij zagen vooral het avontuur, niet het gevaar! - Wim de Heuvel	25

Vrij Vertaald is een project waarbij ouderen worden gestimuleerd om verhalen te vertellen rondom het thema 70 jaar bevrijding. Deze verhalen worden doorgegeven via een presentatie aan een groep leerlingen van een middelbare school. De leerlingen van deze school gaan aan de slag met de verhalen. Het is de bedoeling dat de leerlingen de verhalen op een kunstzinnige manier gaan "vertalen", bijvoorbeeld door middel van een schilderij, gedicht of liedje. De leerlingen presenteren hun vertaling van de verhalen aan de ouderen.

Vrij Vertaald is een initiatief van Cultuur- en Erfgoedpact Rivierenland en wordt gecoördineerd door het Servicepunt Amateurkunst. Met Cultuur- en Erfgoedpact werken gemeenten en provincie samen aan de versterking van kunst en cultuur in de Gelderse regio's.

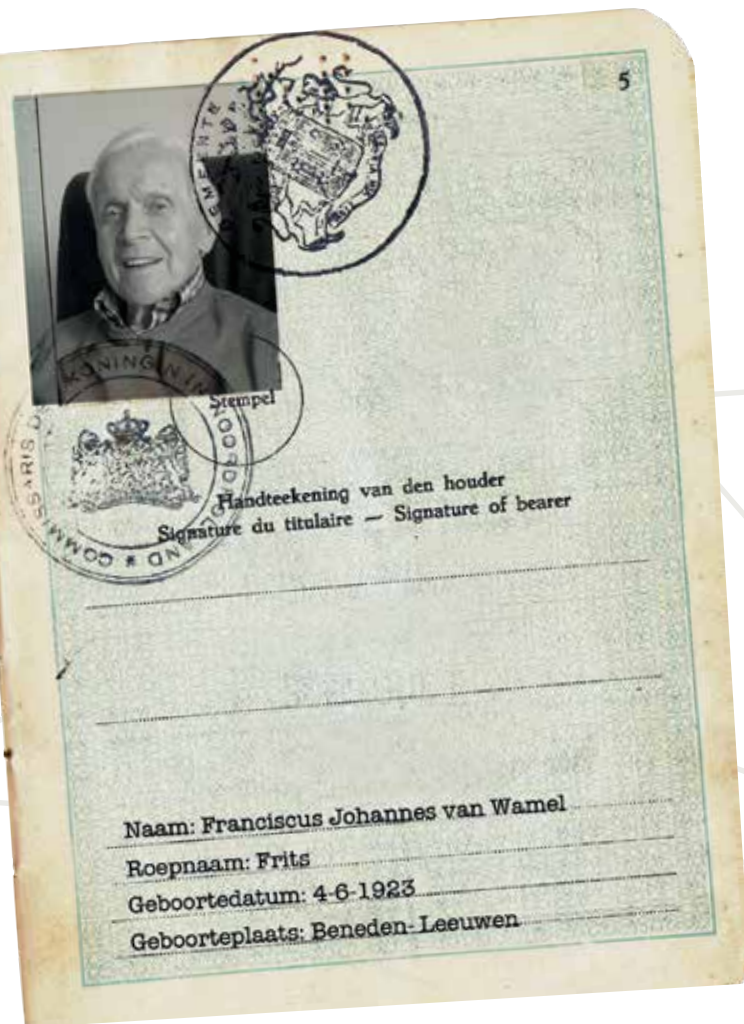
Cultuur- en Erfgoedpact Rivierenland bestaat uit de gemeenten Buren, Culemborg, Geldermalsen, Neder-Betuwe, Neerijnen, Maasdriel, Lingewaal, Tiel, West Maas en Waal en Zaltbommel.

Ik heb de blindgangers in de tuin begraven

Frits van Wamel - 91 jaar

Toen de oorlog uitbrak, zat ik nog op de ambachtsschool in Tiel. Maar daarna dreigde de Arbeitseinsatz en dat wilde ik niet. Met een van mijn broers ben ik daarom het boerenbedrijf ingegaan. Ik heb er speciaal voor leren melken! Samen gingen we erop uit, onder meer om bij boeren fruitbomen te pachten. In de oogsttijd plukten we het fruit en probeerden dat met winst te verkopen. Zo zijn we in het grensgebied tussen Nijmegen en Kleef terechtgekomen. We hadden een status als zogenaamde 'Grenzarbeiter'. In die hoedanigheid heb ik een hele tijd in Zyfflich, aan de Duitse kant, in het grensgebied gewerkt. Ik verbleef bij een boerenfamilie, waar ook Russen en Polen werkten. Het bizarre was dat ik bij hen in huis aan tafel mocht eten, terwijl de Russen en Polen niet verder dan de schuur kwamen. Die boer was een fanatieke Duitser, zijn vier kinderen waren ook bij de Hitlerjugend. Ik sprak maar liever nooit over politiek ...

Het mooie was dat ik als 'Grenzarbeiter' in het week-einde naar huis mocht. Ik fietste op zaterdagmiddag het hele eind naar huis en op zondagavond weer terug. Tot 7 juni 1944 ben ik daar gebleven. Maar na de geallieerde landing op de kust van Normandië ben ik ondergedoken, ik wilde niet meer terug. We hadden thuis een groenten- en fruitkwekerij met heel veel land, dus ik kon me als het nodig was goed verstoppen. Toen ik er vandoor ging, ontmoette ik vlak bij de grens een bekende. Ik zei: "Ga mee! We verstoppen ons tot die Duitse grenswachters voorbij zijn, als ze weg zijn rijd je achterop mee naar Leuth". Maar hij durfde niet. Hij is nooit meer thuisgekomen en werd na de oorlog als 'vermist' opgegeven. Ik denk dat hij bij de bombardementen op Kleef is omgekomen.

In het najaar van 1944 werden we bevrijd en tegelijkertijd frontgebied. Een groep Hollandse kameraden richtten toen de 'stoottroepen' op. Ze gingen blauwe overalls dragen en hadden gestolen Duitse geweren waar ze amper mee om konden gaan. Mijn oudste broer was er ook bij. Ze hebben een keer een Duitse spion gevangengenomen en onder het gemeentehuis in het kolenhok opgesloten. Toen een van de stoottroepers hem 's morgens eten ging brengen, schoot de Duitser hem neer met een pistool, dat ze bij het fouilleren over het hoofd gezien hadden, en ging er van door. De anderen hebben die dag fanatiek jacht op hem gemaakt. Ik was aan 't fruit plukken toen ze hem uiteindelijk vonden, verstopt in een droge sloot. Ze waren zo woedend dat ze hem met kogels doorzeefd hebben.

Frits tijdens de oorlog.

Ik heb de blindgangers in de tuin begraven

Frits van Wamel - 91 jaar

Ik hield me meer met de Engelsen op die in ons dorp gelegerd waren. Tommy, chauffeur van een van de carriers, werd een goede kameraad van me. Ik kreeg een militair jack en een zwarte baret en deed mee met wachtlopen. We hebben eens een Engelssprekende motorrijder gearresteerd die het wachtwoord niet wist te produceren. Dat bleek naderhand een Amerikaanse aalmoezenier te zijn. Met Tom heb ik tot ver na de oorlog contact gehouden, ik had veel met hem op!

In de laatste oorlogsdagen schoten de Duitsers zoveel mogelijk munitie af om te voorkomen dat het oorlogsbuit werd. Een week voor de capitulatie kregen we vijf Duitse mortieren tegen ons huis aan. Gelukkig had mijn vader de ramen verstevigd met dekluiken die hij van schippers had gekocht. We hadden wel een groot gat in het dak. En er lagen twee blindgangers in de tuin. Die heb ik met de hand opgepakt en binnen gelegd, om ze vervolgens later in een diepe kuil te begraven. Misschien liggen ze er heden ten dage nog wel!

De "carrier" van Tommy.

Tommy Moore op reüniebezoek.

Mijn ouderlijk huis is door Duitse bommen verwoest

Truus van Rossum - 76 jaar

Ik ben afkomstig uit een groot katholiek gezin. Mijn moeder was al 48 toen ze, tot haar schrik, in verwachting bleek van mijn jongste zusje, haar tiende kind! Zo ging dat vroeger. We hebben een strenge, Spartaanse opvoeding gehad. Dat kon haast niet anders, mijn ouders hadden geen tijd om aan elk van ons apart veel aandacht te geven. Het was: Op een rijtje op de knieën voor het avondgebed, allemaal een lepel levertraan en dan tegelijk naar bed. En 's morgens tegelijk er weer uit. Wie te laat was, kreeg geen ontbijt. Toen mijn man en ik trouwden, hebben we tegen de pastoor gezegd: "Je mag ons wel trouwen, maar je mag je niet met de omvang van ons gezin bemoeien!" Mijn vader was kolenboer. We woonden in een groot huis, met een flinke schuur voor de kolen, achter restaurant Rutten.

Herinneringen aan de oorlog heb ik maar fragmentarisch. Misschien is het feit dat er in de oorlogsjaren nog een zusje geboren werd, wel de belangrijkste herinnering. Dat ging ook in de oorlog door! De andere grote herinnering is dat we ons huis zijn kwijtgeraakt door de Duitse beschietingen van over de Waal. Het was in het laatste oorlogsjaar. Onze vader had pas het dak laten vernieuwen, toen we op een dag hals over kop de kelder in moesten vluchten omdat er geschoten werd.

Mijn ouderlijk huis is door Duitse bommen verwoest

Truus van Rossum - 76 jaar

Vader had ternauwernood het kelderluik boven onze hoofden dichtgedaan, of de bommen vielen op ons huis, en op restaurant Rutten. Ons huis was zwaar beschadigd en is nooit meer herbouwd.

We hebben toen, evenals heel veel andere buurtgenoten uit Wamel, een tijdlang in de kelder bij de familie Van Beers geslapen, een welgestelde familie die een groot herenhuis aan de Dorpsstraat bewoonde. Er stond een hele rij bedden in de kelder. Ik weet nog dat mevrouw Thijssen, die net een baby had, een suikerpot had meegebracht. Als haar jongetje 's nachts begon te huilen, ging de speen in de suikerpot en daarna in zijn mond. Dan was hij weer zoet!

De familie Van Beers had een grote tuin bij de villa, met een wipwap en een zandbak. Overdag speelden we daarin en dan stond meneer Van Beers erbij op wacht. Als er bomalarm was, blies hij op een fluitje en moesten we onmiddellijk de kelder weer in!

Later zijn we op een platte wagen, gehuld in van die ouderwetse gestikte dekens, met lantaarns achter de wagen, naar Appeltern geëvacueerd, en vervolgens naar Alfen, waar we bij de familie Smits terechtkwamen. Tegenover hun huis stond een houten schuur, die als noodschooltje fungeerde. Daar ben ik voor het eerst naar school gegaan.

Van de bevrijding herinner ik me nog dat ik als meisje van zes bij die Canadezen in de Jeep mocht zitten. Wat was ik dol op die jongens!

Schuilkelder.

“Vader had ternauwernood het kelderluik boven onze hoofden dichtgedaan, of de bommen vielen op ons huis”

Kameraadschap heeft me op de been gehouden

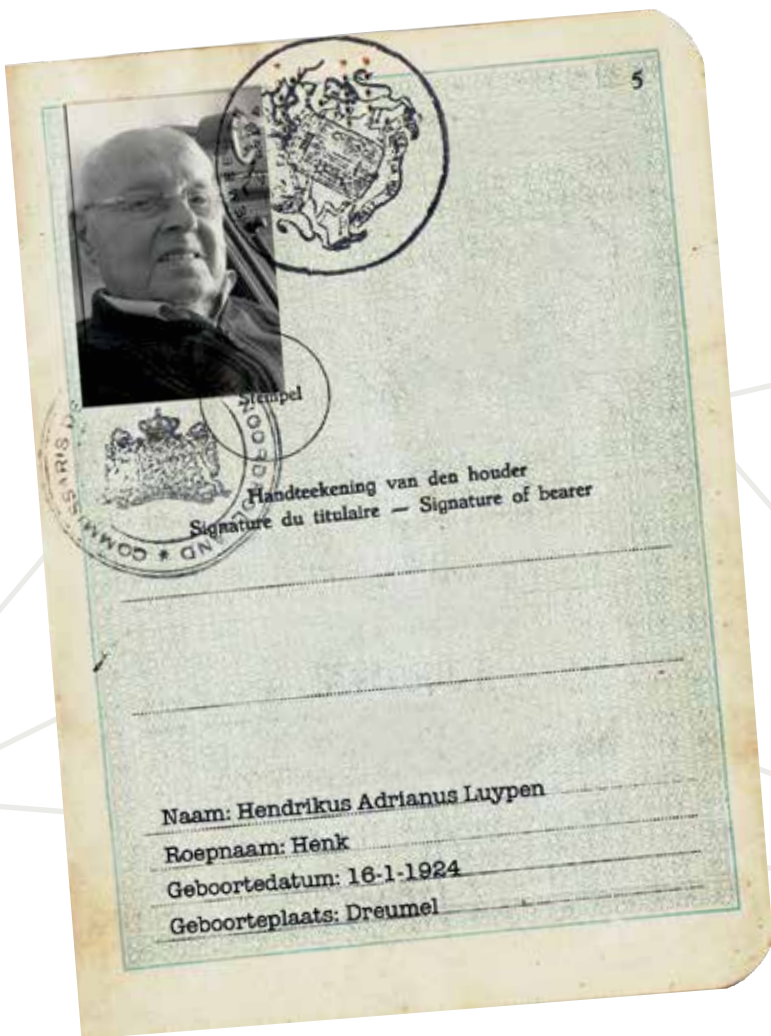
Henk Luypen - 91 jaar

Zoals zovelen van mijn generatie ben ik geboren en getogen in een kinderrijk gezin. Mijn ouders kregen er 7, vijf meisjes en twee jongens. Voor mijn vader was het hard zwoegen om al die monden te kunnen voeden. Mijn moeder was een kordate vrouw die ons als levensmotto 'niet zeuren maar aanpakken!' meegaf.

Omdat extra inkomsten in ons huishouden zeer welkom waren, moest ik na de lagere school werk zoeken. Ik vond dat bij een mandenmakerij. Het was eind 1942 toen ik op mijn fiets op weg was naar mijn werk, dat een buurvrouw, felle aanhangster van de NSB, haar vuist naar me opstak en riep dat 'ze me wel zouden krijgen!' Prompt ontving ik enkele dagen later een oproep om me in Tiel te komen melden voor tewerkstelling in Duitsland. Ik negeerde die brief, maar er volgde al snel een volgende, aanzienlijk dreigender van toon, waarin gesproken werd over represailles voor mijn familie wanneer ik me niet zou melden.

Ik durfde toen niet langer te weigeren en na een zwaar afscheid reisde ik op 3 februari 1943 met de trein via Venlo naar Oberhausen, tezamen met enkele andere honderden toekomstige dwangarbeiders.

Ik werd tewerkgesteld bij 'Hydrierwerke Scholven' in het Ruhrgebied. Samen met honderden mannen, afkomstig uit Holland, België, Frankrijk, Italië, Polen en Rusland leefde ik in omheinde, bewaakte barakken. Het eten was slecht, het werk zwaar en de behandeling ruw. En ons leven liep permanent gevaar, want de geallieerden hadden het natuurlijk op de industrie in het Ruhrgebied voorzien. Er waren wel schuiltorens, maar die waren 'Verboten für Ausländer'. De fabriek waar ik werkte, is heel zwaar getroffen door een bombardement dat haast een nacht duurde. De volgende dag moest ik met anderen de doden en zwaargewonden tussen het puin uit halen. Dat was een verschrikkelijke aanblik, ik werd er letterlijk ziek van.

Ik vluchtte naar een nabijgelegen bos, waar ik van pure ellende, angst en eenzaamheid urenlang heb zitten huilen.

Gelukkig ontmoette ik in die tijd een Nederlandse jongen, Cor van Wegen, net als ik uit de omgeving van Nijmegen afkomstig. Cor was iets ouder en had meer levenservaring dan ik. Hij was een bekwaam vakman en stond op goede voet met de eigenaar van het timmerbedrijf waar hij te werk gesteld was. Op zijn voorspraak kreeg ook ik daar een onderkomen. Dankzij de vriendschap met Cor ben ik erdoor doorgekomen, ook toen we na het uitschakelen van de fabriek gedwongen werden om zwaar en gevaarlijk werk in een kolenmijn te verrichten, bijna 200 meter ondergronds.

Nadat de Amerikanen bij Remagen de Rijn overgestoken waren, belandden we midden in de vuurlinie. Cor en ik hebben toen onze schaarse bezittingen op het onderstel van een kindergewagen geladen die we tussen het puin vonden, en zijn lopend richting Nederland getrokken.

Kameraadschap heeft me op de been gehouden

Henk Luypen - 91 jaar

Het weerzien thuis was emotioneel, ze kenden me bijna niet meer terug, zo broodmager! Nog vele jaren later gebeurde het regelmatig dat mijn vrouw me 's nachts wakker maakte, omdat ik in een nachtmerrie de bombardementen opnieuw beleefde en weer de vreselijke beelden zag van zwaar verminkte slachtoffers. Cor en ik zijn vrienden voor het leven gebleven. In die zware tijd heeft zijn kameraadschap mij op de been gehouden.

"Ik vluchtte naar een nabijgelegen bos, waar ik van pure ellende, angst en eenzaamheid urenlang heb zitten huilen."

Henk tijdens de oorlog.

Henk met kameraad Cor.

Het was een blindganger, anders had ik het niet naverteld

Jan van der Ven - 91 jaar

Mijn ouders hadden een gemengd landbouwbedrijf. Ik zat op de ULO in Tiel toen de oorlog uitbrak. In de loop van 1940 hebben de Duitsers het schoolgebouw in beslag genomen, waardoor ik thuis kwam te zitten. Eindexamen is er nooit meer van gekomen. Een zwager werkte op het gemeentehuis in Boven-Leeuwen en wist een plekje als 'volontair' voor me te regelen. Maar ik bemerkte al snel dat ik geen zitvlees had voor een kantoorbaan en ging liever op de boerderij bij mijn vader aan de slag.

Omdat ik van de lichterding 23/24 was, viel ik onder de categorie jonge mannen die op transport naar Duitsland moest om daar te werken. Daar voelde ik niets voor. Met een kameraad ben ik daarom naar Groesbeek gegaan, waar ene Fleuren woonde die nogal wat contacten in het grensgebied had en regelmatig Nederlandse jongemannen op boerenbedrijven aan de Duitse kant wist te plaatsen. Zo konden ze onder het gedwongen werk in de Duitse industrie uitkomen en ze bleven relatief dicht bij huis. Ik belandde bij een zekere Euwes in het plaatsje Kranenburg, net over de grens. De meeste Duitsers in het grensgebied moesten niets van de Nazi's hebben. Boer Euwes wist een verklaring voor me te regelen die mijn status als boerenarbeider zou legitimeren. Maar toen ik die op het arbeidsbureau in Nijmegen liet zien, verscheurde de ambtenaar die verklaring voor mijn ogen. Daarop ben ik ondergedoken. En wel gewoon weer thuis ...

Het was een blindganger, anders had ik het niet naverteld

Jan van der Ven- 91 jaar

Mijn vader kende een ambtenaar op het arbeidsbureau in het buurdorp Puiflijk. Dat was een goede Nederlander. Hij zei: "Laat Jantje zich een beetje op de achtergrond houden en zich niet teveel in het openbaar vertonen. En als er een razzia komt, waarschuw ik jullie van tevoren." Er is nooit een razzia geweest, dus ik heb de rest van de oorlog kunnen boeren en ook na de oorlog ben ik altijd in het boerenbedrijf werkzaam gebleven.

Toch heb ik tweemaal de dood van dichtbij in de ogen gezien. Het was eind 1944 toen ons dorp in de frontlijn lag. We sliepen vanaf september 1944 eigenlijk altijd in de kelder, mijn ouders en alle zeven kinderen. Op een avond is een granaat dwars door het dak, door de zolder heen in een van de kamers ontploft. We hadden veel schade, maar we waren ongedeerd omdat we in de kelder lagen. Enige tijd later stond ik overdag wat te praten met een kameraad, toen ineens een fluittoon klonk en een granaat zich op anderhalve meter naast ons in de grond boorde. Hij ontplofte niet, het was een blindganger, anders had Jantje de oorlog niet naverteld!

4		SIGNALEMENT - DESCRIPTION	Rechtsenote
Plaats en datum van geboorte Lieu et date de naissance Place and date of birth			
Woonplaats Domicile Domicile			
Gelaatsvorm Visage Face			
Kleur der ogen Couleur des yeux Colour of eyes			
Kleur der haren Couleur des cheveux Colour of hair			
Bijzondere kenteekenen Signes particuliers Special marks			

ON.

femme - wife.

Handtekening van den houder
Signature du titulaire — Signature of bearer

Naam: Johannes Bernardus Petrus van der Ven
Roepnaam: Jan
Geboortedatum: 21-7-1923
Geboorteplaats: Boven-Leeuwen

Gemeentehuis Beneden- Leeuwen.

"Enige tijd later stond ik overdag wat te praten met een kameraad, toen ineens een fluittoon klonk en een granaat zich op anderhalve meter naast ons in de grond boorde

Ons dorp is zwaar getroffen

Fien Merx - 91 jaar

Dertien was ik toen mijn vader op 40-jarige leeftijd plotseling overleed. Mijn moeder ging als weduwe met 5 kinderen de oorlog in. We woonden aan de dijk, tegenover de Steenoven. Gelukkig hadden we een moestuin, kippen, konijnen, een varkentje en daarom hebben we het nooit echt heel arm gehad. Wel moesten we al jong stevig mee aanpakken in de huishouding. Ik ging na de lagere school naar de 'naaischool' bij de nonnetjes. Voor 0,25 cent per week. Geld om een diploma te halen was er niet, maar ik heb er wel goed leren naaien en daar heb ik mijn hele leven plezier van gehad. En mijn dochters en kleindochters ook! Toen ik in 1947 ging trouwen was er nog nauwelijks iets te koop, maar ik had van de notaris Baltussen, waar ik al jaren als keukenmeid werkte, mooie stof gekregen en daarvan heb ik zelf mijn trouwjurk genaaid.

Toen de oorlog uitbrak, zijn we vanwege de strijd rond de Grebbeberg naar Dreumel gevlucht en daar tot na de capitulatie gebleven, ons gezin verspreid over verschillende adressen. Maar nadat de gevechten beëindigd waren, hervond ons leven zijn normale gang. Duitsers zagen we hoogst sporadisch, die waren aan de overkant van de Waal gelegerd. Vanaf september 1944 waren er wel Engelse en Canadese militairen. De Engelsen gaven ons wittebrood te eten. En op zolder kregen we inkwartiering van Nederlandse verzetsstrijders uit Brabant.

Als gezin hebben we dus niet heel veel te lijden gehad van de oorlog, maar ons dorp is wel zwaar getroffen. Vooral na de melkstaking in het voorjaar van 1943. Die heette zo omdat de boeren weigerden melk te leveren. Overal werd gestaakt, omdat de Duitsers honderdduizenden mannen deporteerden om in Duitsland te gaan werken. Die staking is hard aangepakt. Veel mannen uit Wamel die het werk hadden neergelegd, zijn gearresteerd en naar kamp Vught overgebracht, onder wie één van mijn broers. Mijn latere man, met wie ik destijds al verkering had, was ondergedoken, nadat hij al eerder in Duitsland had moeten werken.

“Veel mannen uit Wamel die het werk hadden neergelegd, zijn gearresteerd en naar kamp Vught overgebracht, onder wie een van mijn broers.”

Bevrijdingsrok.

Ons dorp is zwaar getroffen

Fien Merx - 91 jaar

Vijf dorpsgenoten zijn gefusilleerd in de gevangenis in Arnhem. Vijf anderen moesten naar kamp Buchenwald, onder hen Piet, de verloofde van één van mijn zussen. Piet is als enige van die vijf levend teruggekeerd, broodmager. Hij heeft vreselijke dingen meegemaakt, vooral tijdens de dodenmars, toen het kamp ontruimd werd voor de naderende Russische troepen. Wie niet meer kon en neerviel, werd ter plekke doodgeschoten. Hij heeft er na de oorlog vrijwel nooit meer over gesproken.

Bij de bevrijding heb ik gezien hoe 'foute' dorpsgenoten die bij de NSB waren geweest, werden afgerammeld. Dat vond ik maar niks.

Fien in haar zelf genaaide bruidsjurk na de oorlog.

In onze familie heeft de oorlog diepe sporen achtergelaten

Annie van de Geijn - 76 jaar

Mijn vader was meubelmaker bij Salet, in Beneden-Leeuwen. Daar is hij zijn hele leven geweest. Ik was de oudste in een gezin met 9 kinderen. Ook tijdens de oorlog werden er bij ons, zo ongeveer elke anderhalf jaar, kinderen geboren. Ik was een peuter toen de oorlog begon. Van die eerste jaren weet ik dan ook helemaal niets meer. Maar van het laatste oorlogsjaar heb ik wel wat flarden herinneringen bewaard. Wij woonden aan de dijk en als kinderen speelden we natuurlijk regelmatig buiten. Als we iets hoorden aan de overkant, kropen we naar boven en staken nieuwsgierig onze hoofdjes boven de dijk uit. Onze vader commandeerde ons dan weer ijlings omlaag!

Tegen het einde van de oorlog moesten we evacueren. Hoe we gegaan zijn, weet ik niet goed meer, wel dat we in Altforst terechtgekomen zijn. Ikzelf en drie van mijn zusjes waren gekleed in jurkjes uit dezelfde stof. Dat was niet uit weelde, textiel was ontzettend schaars in die dagen. Maar de vrouw waar we gehuisvest waren, betichtte ons ervan dat we wel veel verbeelding zouden hebben. Ik hoor het haar nog zeggen, al snapte ik helemaal niet waar ze het over had.

6

In onze familie heeft de oorlog diepe sporen achtergelaten

Annie van de Geijn - 76 jaar

Ons huisje heeft de oorlog overleefd, veel huizen naast ons niet, die zijn tegen het einde van de oorlog kapotgeschoten door de Duitsers. In onze familie heeft de oorlog diepe sporen achtergelaten. Zowel mijn vader als mijn moeder verloren een broer in de oorlog. Oom Gerrit van Kampen, een broer van mijn moeder, is opgepakt bij de grote staking in 1943. Hij werkte op de meubelfabriek en net als zijn collega's had hij het werk neergelegd. Maar eenmaal thuis besepte hij dat hij vergeten was een machine uit te schakelen. Hij is toen teruggegaan om dit alsnog te doen en daarbij opgepakt door de Duitsers. Kort daarop is hij in Arnhem gefusilleerd. En een broer van mijn vader, ook staker, is naar Buchenwald gedeporteerd. Ook hij is niet meer teruggekomen. Hun beider namen staan op gedenkplaquettes, in Boven- en in Beneden-Leeuwen.

Ja, de Canadezen herinner ik me nog wel. Die hebben hier nog wel wat kinderen achtergelaten! De dorpelingen zeiden dan van een nieuwgeboren baby 'dat is een Canadeesje'. Als kind ving ik dat natuurlijk op, al had ik toen geen idee wat ermee bedoeld werd! Zelf was ik toen nog veel te jong voor een scharrel!

4		SIGNALEMENT - DESCRIPTIO	Echgenooten
Plaats en datum van geboorte Lieu et date de naissance Place and date of birth			
Woonplaats Domicile Domicile			
Gelaatsvorm Visage Face			
Kleur der oogen Couleur des yeux Colour of eyes			
Kleur der haren Couleur des cheveux Colour of hair			
Bijzondere kenteekenen Signes particuliers Special marks			

DN.

femme - wife.

Handtekening van den houder
Signature du titulaire — Signature of bearer

Naam: Johanna Maria Josephina van de Geijn

Roepnaam: Annie

Geboortedatum: 19-3-1939

Geboorteplaats: Beneden-Leeuwen

5

Ouderlijk huis van Annie.

"Als we iets hoorden aan de overkant, kropen we naar boven en staken nieuwsgierig onze hoofdjes boven de dijk uit. Onze vader commandeerde ons dan weer ijlings omlaag!"

Met haat kun je niet leven!

Wil Oosterhout - 92 jaar

Toen de oorlog uitbrak, had ik al verkering, met Willem Kersten, met wie ik meer dan 60 jaar gelukkig getrouwd ben geweest. Ik was het nakomertje in een gezin met nog twee grote zussen en een grote broer. Mijn vader was politiemann. Eerst in Batenburg, maar zes weken na mijn geboorte verhuisden mijn ouders naar Ewijk. Ik ben altijd op Nijmegen georiënteerd geweest. Daar ging ik naar de lagere school en vervolgens naar de middelbare meisjesschool bij de nonnen van Mariënbosch. Ik heb nog eindexamen kunnen doen. Mijn man ook. Hij zat op de HBS en zou gaan studeren, maar werd toen gemobiliseerd en in Den Haag bij Hotel Des Indes gelegerd. Hij is na de capitulatie als krijgsgevangene afgevoerd, maar wist te ontvluchten en is direct ondergedoken, bij een boer in Zyfflich, in de grensstreek. We hebben elkaar geregeld kunnen zien. Ik fietste dan naar Nijmegen en hij kwam uit Zyfflich. Romantisch was dat!

4

SIGNALEMENT — DESCRIPTION.

Echtgenoot - femme

Plaats en datum van geboorte Lieu et date de naissance Place and date of birth	
Woonplaats Domicile Domicile	
Gelaatsvorm Visage Face	
Kleur der oogen Couleur des yeux Colour of eyes	
Kleur der haren Couleur des cheveux Colour of hair	
Bijzondere kenteekenen Signes particuliers Special marks	

wife.

Handtekening van den houder
Signature du titulaire — Signature of bearer

Naam: Wilhelmina Berendina Oosterhout

Roepnaam: Wil

Geboortedatum: 30-10-1922

Geboorteplaats: Batenburg

“Mijn moeder had in de jaren dertig Hitler's boek 'Mein Kampf' gelezen en zei destijds al: 'van die schilder uit Oostenrijk gaan we nog last krijgen!'”

Mijn vader is in de oorlog in functie gebleven. Tegelijkertijd was hij actief in het verzet. Door zijn positie als politieman heeft hij vaak mensen tijdig kunnen waarschuwen voor dreigende razzia's. In ons gezin heerste altijd al een sterk politiek bewustzijn. Mijn moeder had in de jaren dertig Hitler's boek 'Mein Kampf' gelezen en zei destijds al: “Van die schilder uit Oostenrijk gaan we nog last krijgen!” Ik heb in de oorlogsjaren felle haat gevoeld jegens de Duitse bezetters. Natuurlijk, er waren ook goede mensen onder, maar er geschiedde zoveel onrecht, dat maakte mij laaiend! Dat is ook mijn aard, ik kan niet tegen onrecht, ik wilde iets doen, maar je kon zo weinig doen! Ja, nummers van Vrij Nederland verspreiden, maar verder voelde je je zo machteloos.

Met haat kun je niet leven!

Wil Oosterhout - 92 jaar

Toen de bevrijders kwamen, ergens in september 1944, zijn Willem en ik, met nog heel veel andere mensen, naar de brug bij Grave gefietst om hen binnen te halen. Het was een prachtige dag en we stonden daar te zingen, te dansen en te juichen naar die voorbijrijdende tanks. Ineens verschenen er volkomen onverwacht een paar Duitse jagers, Messerschmitts, boven ons, die de colonne onder vuur namen. We hebben toen met de Engelsen onder die tanks gelegen. Toen de beschietingen voorbij waren, kregen we chocola van ze.

Op 8 januari 1945 zijn Willem en ik getrouwd. Een beetje vreemde tijd om te trouwen, maar er werd geroddeld op het dorp, omdat hij regelmatig bij ons thuis overnachtte als hij vanwege de avondklok niet meer naar huis kon. Op onze bruiloft waren veel Engelse en Canadese militairen, die met elkaar 'Old MacDonald had a farm' hebben gezongen.

Ik had de eerste jaren na de oorlog nog steeds last van haatgevoelens. Ik wenste ook pertinent niet over de Duitse grens te reizen. Maar later heb ik mezelf tot de orde geroepen. Met haat kun je niet leven. Of we veel geleerd hebben van de oorlog? Ik denk het niet. Discriminatie, racisme, het zit in ons allemaal en het steekt steeds weer de kop op. Maar we moeten er tegen vechten, het mag geen ruimte krijgen! Niemand mag om kleur of geloof of afkomst gediscrimineerd worden!

Wij zagen vooral het avontuur, niet het gevaar!

Wim de Heuvel - 92 jaar

Pa en ma hadden 11 kinderen, ik was de oudste. Na de geboorte van de elfde kwam de pastoor op bezoek en merkte op dat er nog wel eentje bij kon. Ik hoor mijn vader nog zeggen: "Da's goed, ik wil ze wel maken, als u ze onderhoudt!" Het was armoede bij ons thuis, mijn vader werkte aan het rechten van de Maas, maar daarmee kwamen we niet rond, dus we leefden deels van de steun. Elke vrijdag 11 pakjes Blue Band margarine halen bij de gemeente. Later werd hij hoepelmaker. Die hoepels werden van griendhout gemaakt en gingen om tonnen en vaatjes heen. Ik mocht, ondanks het geldgebrek, doorleren na de lagere school, maar wilde niet en zo belandde ik ook in de hoepelmakerij, bij de gebroeders Van Zwam in Boven-Leeuwen.

Toen de oorlog uitbrak, had ik de papieren voor de medische keuring voor militaire dienst al binnen. Het is er niet meer van gekomen. Ik ben wel gekeurd om in Duitsland te gaan werken, maar daaraan ben ik ontsnapt met behulp van 'steekpenningen' in de vorm van voedselbonnen. Ik heb toen een tijd gewerkt op een scheepswerf in Druten. De directie was Duits, dus in feite werkte ik wel voor de Duitsers, maar ik hoefde niet van huis.

Bevrijdingskaart.

8

Wij zagen vooral het avontuur, niet het gevaar!

Wim de Heuvel - 92 jaar

In een van de eerste oorlogsnachten werd ik wakker van geluid vlak bij mijn raam. Ik heb me stilletjes aangekleed en ben buiten gaan kijken wat er aan de hand was. Ik zag twee Nederlandse militairen van het Irene Bataljon terugkomen van hun wachtdienst op de dijk. In het donker, bij de bakkerij aan de overkant, bleken twee Duitse soldaten te staan, onopgemerkt door de Nederlanders. Toen zij dichterbij kwamen, gooiden de Duitsers een handgranaat. Allebei die jongens waren op slag dood. Ik zag die Duitsers onderlangs de dijk weglopen en er verderop overheen gaan. Daar zijn ze ongetwijfeld met een bootje terug naar de overkant gevaren, naar de Betuwe. In diezelfde nacht hebben de Duitsers hier zo'n veertig huizen langs de dijk in vlammen gezet, ik heb ze met eigen ogen zien branden.

Na de capitulatie werd het leven in ons gebied eigenlijk snel weer normaal. We hebben in de oorlogsjaren bijna geen Duitsers meer gezien, maar sinds het najaar van 1944 wel heel veel Engelsen. Wij zijn bij de slag om Arnhem in september 1944 al bevrijd. De oorlog was aan de overkant. Wij hadden veel schik met de Engelsen, we kregen sigaretten van ze en mochten soms helpen met het laden van een mortier, die ze vervolgens over de Waal op de Duitse stellingen in de Betuwe afschoten.

Als opgeschoten jongens zagen we eigenlijk alleen het avontuur, niet het gevaar. We hadden van twee latten een kruis getimmerd. Daar trokken we een Engels militair jack overheen en zetten er een helm bovenop. Vervolgens staken we dat knutselwerk boven de dijk uit, waarop de Duitse mitrailleurs begonnen te ratelen. De bewoners van de huizen onder aan de dijk waren bang, want die kogels ketsten allemaal op hun dakpannen en sloegen in het houtwerk. Maar wij hadden reuze lol.

Toch heeft de oorlog veel verdriet in onze familie gebracht. Een neef en nichtje van me in Beneden-Leeuwen zijn omgekomen door een Duitse granaat die vlak bij de kerk viel. Hun namen staan op het herinneringsmonument in het dorp.

Herinneringsmonument.

Colofon

Organisatie

Servicepunt Amateurkunst Rivierengebied
Postbus 250
4000 AG Tiel

Bezoekadres

Kleine Plantage 1a, Tiel
Telefoon: (0344) 636060
E-mail: amateurkunst@plantage.info
Internet: www.servicepuntamateurkunst.info

Hans van Gemert
Leslie Oostveen
Henk Fonteyn
Ingrid Zaaijer
Richard Brusse

Projectleider
Artistiek leider
Auteur
Projectmedewerker
Video productie

Financiële ondersteuning

Cultuur- en Erfgoedpact
Prins Bernard Cultuurfonds
Fonds Sluyterman van Loo
RCOAK

Promotiemateriaal

Ontwerp: StudioBont (www.studio-bont.nl)

Met dank aan:

De Plantage, centrum voor de kunsten,
ENVANDOOREN, Museum TweeStromenland, Pax
Christi College en Zorglocatie St. Elisabeth.

Een speciale dank aan de ouders die hun
verhaal hebben willen delen en de leerlingen van het
Pax Christi College die op respectvolle wijze met
de verhalen van de ouders om zijn gegaan!